

ORIGINAL RESEARCH PAPER

“In-situ Preservation” and Underwater Cultural Heritage; Guaranteeing the Principles of Archeology with the Rules of International Law

Nazafarin Nazemi^{*1}

Received:

05 Jun 2024

Revised:

17 Jul 2024

Accepted:

14 Agu 2024

Available Online:

22 Sep 2024

Keywords:

Underwater
Cultural
Heritage, In-Situ
Conservation,
2001 UNESCO
Convention,
Law of The Seas.

Abstract

Background and Aim: Archaeologists have come to a consensus that instead of digging and recovering underwater cultural heritage, which is done using invasive and sometimes destructive methods, the policy of in-situ preservation should be used for better protection of these objects. According to in various international documents this method is the first option applicable in most situations. It can be used to preserve cultural heritage for the next generation and provide research fields in the coming years with new technologies.

Materials and Methods: The research method in this research is descriptive-analytical.

Ethical Considerations: All ethical principles have been observed in the writing stages of this research.

Findings & Conclusion: From an archaeological point of view, the principle of in-situ conservation in relation to underwater cultural heritage should always be the first option. In this method, the objects along with all the natural elements connected with it are preserved in their original place. However, this principle is not absolute and sometimes, according to specific conditions, it is possible that their recovery can help to preserve them. In this regard, the 2001 UNESCO Convention and its annexed rules, while supporting the principle of in-situ protection as the first option, have specified the conditions under which it is possible to intervene and recover underwater cultural heritage. Choosing the right method in this field requires detailed and professional research and should be reviewed on a case-by-case basis.

1* Assistant Professor, Department of International Law, Faculty of Humanity, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran. (Corresponding Author)

Email: Dr.N.Nazemi@gmail.com Phone: +987136410041

Please Cite This Article As: Nazemi, N (2024). “In-situ Preservation” and Underwater Cultural Heritage; Guaranteeing the Principles of Archeology with the Rules of International Law”. *Interdisciplinary Legal Research*, 5(3): 57-69.

مقاله پژوهشی

(صفحات ۵۷-۶۹)

«حفاظت در محل» و میراث فرهنگی زیر آب؛ تضمین اصول باستان‌شناسی با قواعد حقوق بین‌الملل

نازآفرین ناظمی^۱*

۱. استادیار، گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده علوم انسانی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران. (نویسنده مسؤول)

Email: Dr.N.Nazemi@gmail.com

دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۶ ویرایش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۷ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۴ انتشار: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱

چکیده

زمینه و هدف: امروزه باستان‌شناسان به این اجماع رسیده‌اند که به‌جای حفاری و بازیابی میراث فرهنگی زیر آب که با استفاده از روش‌های تهاجمی و بعضاً مخرب صورت می‌گیرد، باید از سیاست حفاظت در محل برای نگهداری بهتر این اشیاء استفاده کرد. این روش در اسناد مختلف بین‌المللی به‌عنوان اولین گزینه مطرح شده که قابلیت اجرا در اکثر شرایط را دارد. استفاده از این شیوه موجب می‌شود که این آثار برای نسل بعدی حفظ شود و به‌علاوه زمینه تحقیقات در سال‌های آینده را با فناوری‌های تازه‌تر فراهم کند.

مواد و روش‌ها: روش تحقیق در این مقاله توصیفی-تحلیلی بوده است.

ملاحظات اخلاقی: کلیه اصول اخلاقی در نگارش این مقاله رعایت شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: از دیدگاه باستان‌شناسی اصل حفاظت در محل در رابطه با میراث فرهنگی زیر آب باید همیشه اولین گزینه باشد. در این روش اشیاء به همراه تمامی عناصر طبیعی پیوند خورده با آن در محل اصلی آن حفظ می‌شود. با این حال این اصل مطلق نیست و بعضاً با توجه به شرایط خاص مکانی و ویژه میراث این امکان وجود دارد که با بازیابی آن‌ها بتوان به حفظ آن‌ها کمک کرد. کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو و قواعد ضمیمه آن در این راستا ضمن حمایت از اصل حفاظت در محل به‌عنوان اولین گزینه، شرایطی را مشخص کرده‌اند که امکان مداخله و بازیابی میراث فرهنگی زیر آب وجود دارد. انتخاب روش مناسب در این حوزه نیاز به انجام تحقیقات دقیق و کارشناسانه دارد و باید به‌صورت موردی بررسی شود.

کلمات کلیدی: میراث فرهنگی زیر آب، حفاظت در محل، کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو، یونسکو، حقوق دریاهای.

مقدمه

۱- بیان موضوع

طی دهه‌های گذشته باستان‌شناسی دریایی پیشرفت بسیاری داشته و از یک فعالیت مرتبط با اشیاء قدیمی تبدیل به حرفه‌ای شده که به بهبود دانش پیرامون میراث فرهنگی کمک می‌کند. از نظر باستان‌شناسان اشیائی که برای سالیان طولانی زیر آب و در بستر دریاها قرار دارند در حقیقت مانند کپسول زمان عمل می‌کنند و خلأهای اطلاعاتی بسیاری را در تاریخ پر می‌کنند؛ بنابراین باید به‌دقت مدیریت و نگهداری شوند و محافظت در محل، جزئی از این فرآیند است. این میراث فرهنگی، منابع عظیم و ارزشمند تاریخی هستند که دربرگیرنده لاشه کشتی‌ها، مکان‌های زیر آب رفته و سایر اشیاء مدفون‌شده زیر بستر دریا هستند و ارتباط مستقیم با گذشتگان ما دارند؛ اما رها کردن آن‌ها به حال خود می‌تواند با گذر زمان منجر به از دست رفتن تدریجی آن‌ها گردد. از طرفی بازبایی آن‌ها از محل اصلی با توجه به پیوند که طی سالیان طولانی با محیط برقرار کرده‌اند می‌تواند هم برای خود این آثار و هم برای محیط‌زیست خطراتی را به همراه داشته باشد. در این مقاله با بررسی اسناد بین‌المللی موجود و اختصاصاً کنوانسیون بین‌المللی یونسکو در رابطه با میراث فرهنگی زیر آب ۲۰۰۱ (زین پس کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو) به دنبال پاسخ به این سؤال هستیم که قواعد حقوق بین‌الملل با توجه به ضرورت‌های باستان‌شناسی و با تأکید بر حفاظت در محل چگونه بقا و بهره‌وری این آثار را تضمین می‌کنند؟

۲- روش پژوهش

در این پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. در بخش‌هایی که نیاز به ارائه تعاریف بوده از روش توصیفی استفاده شده و در بخش‌هایی که به بررسی و تفسیر قواعد حقوقی پرداخته شده روش تحلیلی به کار گرفته شده است.

بحث و نظر

۱- حفاظت در محل به‌عنوان یک اصل کلی در حوزه میراث فرهنگی

موضوع حفاظت در محل در رابطه با میراث فرهنگی علاوه بر اینکه مبتنی بر اصول باستان‌شناسی است در حوزه حقوقی نیز

به‌عنوان یک قاعده در اسناد مرتبط منعکس شده است. برخی از این اسناد به‌طورکلی حفاظت در محل را مورد اشاره قرار داده‌اند و اشاره‌ای به آثار فرهنگی زیر آب ندارند اما درهرحال این قواعد کلی در مورد آن‌ها نیز صدق می‌کند. قاعده حفاظت در محل به‌عنوان اقدامی احتیاطی اغلب به‌عنوان بخشی از حقوق بین‌الملل محیط‌زیست و حقوق بین‌المللی مرتبط با میراث فرهنگی موردتوجه قرار گرفته است.

سازمان یونسکو اولین بار در سال ۱۹۵۶ با توصیه‌نامه‌ای در مورد اصول بین‌المللی قابل‌اجرا در مورد کاوش‌های باستان‌شناسی^۱ نسبت به این امر واکنش نشان داد و مقرر داشت که پیش از هر عملیاتی جهت بازبایی آثار تاریخی که باید در محل اصلی خود حفاظت شود لازم است تأیید مقامات صالح در رابطه با آن اخذ شود و تصریح کرد که کشورهای عضو باید تعدادی از ابنیه تاریخی از دوره‌های مختلف را به‌صورت کلی یا جزئی دست‌نخورده باقی بگذارند تا با پیشرفت تکنیک‌ها و علم باستان‌شناسی شناخت بهتری از آن‌ها در محل اصلی و طبیعی آن‌ها امکان‌پذیر باشد. به‌علاوه در مورد مکان‌هایی که در حال طی کردن پروسه حفاری هستند نیز لازم است برخی مکان‌ها به‌عنوان شاهد بدون کاوش رها شوند.^۲

چندی بعد در توصیه‌نامه حفاظت از اموال فرهنگی در معرض خطر به‌واسطه فعالیت‌های عمومی و خصوصی^۳، سازمان یونسکو مقرر داشت که کشورهای عضو باید اولویت لازم را در رابطه با اقدامات لازم در جهت حفاظت در محل برای اموال فرهنگی که به‌واسطه فعالیت‌های عمومی یا خصوص در معرض خطر هستند قائل شوند و هر زمان که شرایط اقتصادی یا اجتماعی انتقال یا تخریب اموال فرهنگی را اقتضا می‌کند این امر باید با مطالعه دقیق و مستند انجام پذیرد.^۴

^۱ - Recommendation on International Principles Applicable to Archaeological Excavations, December 5, 1956.

^۲ - پاراگراف ۸

^۳ - Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property endangered by Public or Private Works, November 19, 1968

^۴ - پاراگراف ۹

طبیعی^۶ از کشورها خواست که برای حفاظت در محل در رابطه با میراث فرهنگی که در معرض بلایای طبیعی هستند اولویت قائل شوند.

سازمان بین‌المللی ابنیه و محوطه‌های تاریخی (ایکوموس)^۷ نیز در منشور حفاظت و مدیریت میراث باستان‌شناسی^۸ که توسط کمیته بین‌المللی مدیریت میراث تاریخی تهیه شده و در مجمع عمومی ایکوموس به تصویب رسید تصریح کرد که قوانین کشورها باید از میراث باستان‌شناسی متناسب با نیازها، تاریخ و سنت‌های هر کشور و منطقه حفاظت کند و نیازهای تحقیقاتی و حفاظت در محل را تأمین کند.^۹ ماده ۶ منشور هشدار می‌دهد که هدف کلی از مدیریت این میراث باید حفظ آن‌ها در محل باشد و هرگونه انتقال آن‌ها نقض اصل حفاظت در محل اصلی است. طبق منشور، عملیات کاوش نباید در حدی باشد که مغایر با حفاظت باشد و از روش‌های غیر مخرب مانند بررسی‌های هوایی به جای حفاری کامل استفاده شود.^{۱۰}

با توجه به اینکه در زمان جنگ اموالی که دارای ارزش فرهنگی هستند در معرض خطر نابودی قرار دارند، لزوم حفاظت از میراث فرهنگی در زمان درگیری‌های مسلحانه موجب شد که کنوانسیون حفاظت از اموال فرهنگی در درگیری مسلحانه^{۱۱} به همراه پروتکل دوم که در سال ۱۹۹۹ به تصویب برسد. ماده ۳ کنوانسیون بر لزوم انجام اقدامات لازم برای تأمین امنیت این اموال ارزشمند تأکید دارد و ماده ۵ پروتکل صراحتاً بیان می‌کند که این اقدامات که در زمان صلح و پیش از وقوع جنگ انجام می‌شوند باید دربرگیرنده اقدامات ضروری برای پیش‌بینی شرایط درگیری مسلحانه باشد و شامل فهرستی از اقدامات ضروری مانند حفاظت در برابر سقوط یا آتش‌سوزی، آمادگی برای جابجا کردن اموال

در سال ۱۹۷۰ کنوانسیون یونسکو در مورد روش‌های ممنوعیت و پیشگیری از صادر کردن، وارد کردن و انتقال مالکیت اموال فرهنگی^۱ و کنوانسیون یونیدورا (موسسه یکسان‌سازی حقوق خصوصی) در مورد اشیاء فرهنگی سرقت شده یا به صورت غیرقانونی صادر شده^۲ بر لزوم بازگرداندن اموال فرهنگی به محل مبدأ آن‌ها تأکید کرده‌اند. مقدمه کنوانسیون ۱۹۷۰ مقرر می‌دارد که اموال فرهنگی یکی از عناصر مدنیت و فرهنگ ملی کشورها هستند و ارزش واقعی آن‌ها را تنها می‌توان در ارتباط با مبدأ، تاریخ و ریشه‌های سنتی آن‌ها دریافت. مقدمه کنوانسیون یونیدورا بیان می‌دارد که جدا کردن این اموال از بستر اصیل آن‌ها موجب از دست رفتن اطلاعات باستان‌شناسی، تاریخی و علمی می‌شود که غیرقابل‌جایگزینی هستند. کنوانسیون ۱۹۷۲ یونسکو برای حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی جهانی^۳ نیز که اختصاصاً اشاره به اموالی همانند موزه‌ها و ساختمان‌ها دارد، تأکید می‌کند که این اموال باید در محل اصلی آن‌ها مورد حفاظت قرار گیرند.

کنوانسیون اروپایی حفاظت از میراث باستان‌شناسی ۱۹۹۲^۴ که با عنوان کنوانسیون والتا شناخته می‌شود نیز مقرر می‌دارد که هر کشور عضو باید اقداماتی را برای حفاظت فیزیکی میراث باستان‌شناسی ترجیحاً در محل اصلی انجام دهد.^۵ ماده ۵ این سند از کشورهای عضو می‌خواهد که در صورتی یافتن عناصر میراث فرهنگی و باستان‌شناسی در صورت امکان شرایط حفاظت در محل را فراهم کنند. این سند بر لزوم ایجاد مناطق حفاظت‌شده‌ای که بعدها با پیشرفت فناوری مورد کاوش قرار خواهد گرفت تأکید می‌کند. به علاوه شورای اروپا در توصیه‌نامه حفاظت از میراث فرهنگی در برابر بلایای

^۶ - Recommendation No R (93) 9 on the protection of the architectural heritage against natural disasters, November 23, 1993.

^۷ - International Council on Monuments and Sites

^۸ - Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage, 1990.

^۹ - ماده ۳

^{۱۰} - ماده ۵

^{۱۱} - Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict ۱۹۵۴

^۱ - 1970 UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property

^۲ - 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects

^۳ - 1972 UNESCO Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage

^۴ - 1992 European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage

^۵ - ماده ۴

اولین بار سازمان بین‌المللی ابنیه و محوطه‌های تاریخی در سال ۱۹۹۶ و در منشور حمایت و مدیریت میراث فرهنگی زیر آب^۲ مقرر داشت که حفاظت از میراث فرهنگی زیر آب در محل باید به‌عنوان اولین گزینه تلقی شود^۳ و تکنیک‌های مخرب و تحقیق و نمونه‌برداری غیرتهاجمی باید مورد استفاده قرار گیرند و این تحقیقات نباید بیش از آن چیزی که برای هدف تحقیق ضرورت دارد بر میراث فرهنگی زیر آب تأثیر بگذارد. این امر در مورد بقایای انسانی و مکان‌های مورد احترام و مقدس مورد تأکید قرار گرفته است. ماده ۱۰ منشور از کشورها می‌خواهد که برنامه‌ای دقیق برای انجام اقدامات لازم برای حفاظت و مدیریت میراث فرهنگی زیر آب در محل اصلی در حین انجام تحقیقات و پس از خاتمه کار تهیه کنند. در این برنامه باید مقرراتی معقول در رابطه با تثبیت محل و امکان دسترسی عموم برای بازدید در نظر گرفته شود مگر اینکه دسترسی عمومی با حفاظت از آن مغایرت داشته باشد. در حقیقت این منشور الهام‌بخش اصلی در مذاکرات کنوانسیون یونسکو ۲۰۰۱ بود.

طبق بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو نیز حفاظت در محل باید به‌عنوان اولین گزینه پیش از اجازه دادن یا اقدام برای هر فعالیتی مربوط به میراث باشد. قواعد ضمیمه کنوانسیون ۵ اصل را در رابطه با فعالیت‌های مرتبط با میراث مشخص می‌کند:

الف. فعالیت‌ها باید به‌گونه‌ای باشند که منطبق با حفاظت از میراث باشند و منوط به لازمه‌هایی باشد که هدف آن کمک به حفاظت، آگاهی یا بهبود وضعیت میراث باشد.^۴

ب. طبق قاعده ۳ ضمیمه این فعالیت‌ها نباید اثر نامطلوبی بیش از آنچه برای اهداف پروژه ضروری است داشته باشد.^۵

منقول یا انجام تدارکات لازم برای حفاظت در محل و تعیین مقامات صالح برای حفاظت از اموال فرهنگی شود.

تمامی این تلاش‌ها موجب شد که سیاست حفاظت در محل نه تنها به‌عنوان یک قاعده باستان‌شناسی بلکه به‌عنوان یک اصل حقوقی مورد توجه قرار گیرد و در حقوق بین‌الملل گنجانده شود.

۲- میراث فرهنگی زیر آب و حفاظت در محل^۱

در کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو به‌عنوان اولین سند در رابطه با حفاظت از میراث فرهنگی زیر آب تلاش شد با توجه به نیازهای روز و خطراتی که این میراث ارزشمند را تهدید می‌کند قواعدی طراحی شود تا به کشورها برای ارائه عملکردی بهتر یاری رساند و دقیق‌ترین تعریف در رابطه با میراث فرهنگی زیر آب توسط همین سند ارائه شده است. ماده ۱ این سند مقرر می‌دارد «میراث فرهنگی زیر آب به معنای نشانه‌های زیست انسانی است که دارای ماهیت فرهنگی، تاریخی یا باستان‌شناسی است و کل یا جزئی از آن به‌طور دوره‌ای یا مستمر برای حداقل صدسال زیر آب بوده است مانند:

- مکان‌ها، سازه‌ها، ساختمان‌ها، مصنوعات و بقایای انسانی به همراه محیط باستان‌شناسی و طبیعی پیرامون آن‌ها،

- کشتی‌ها، هواپیماها و وسایل نقلیه دیگر یا هر بخش وابسته به آن، محموله دریایی یا بخش‌های دیگر با محیط باستان‌شناسی و طبیعی پیرامون آن‌ها،

- اشیاء با ماهیت ماقبل تاریخی.»

طبق این تعریف هر شیء که دارای قدمت صدساله باشد مشروط بر اینکه صفت «بقایای زیست انسانی» را با خود داشته باشد جزء میراث فرهنگی زیر آب تلقی می‌شود. بدین ترتیب منابع معدنی و مواردی مانند فسیل‌ها و رسوب‌ها شامل میراث فرهنگی نمی‌شوند (Dromgoole, 2013:88).

بر اساس کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو، اولین گزینه در مسیر حفاظت از میراث فرهنگی زیر آب حفظ در محل است. این اصل در حوزه میراث فرهنگی زیر آب سابقه طولانی نداشت.

² - Charter on the Protection and Management of Underwater Cultural Heritage, ratified by the 11th ICOMOS General Assembly in Sofia, Bulgaria, October 1996.

^۳ - ماده ۱

^۴ - قاعده ۱ ضمیمه

^۵ - قاعده ۳ ضمیمه

¹ - in situ Preservation

ج. فعالیت‌ها باید ترجیحاً متمرکز بر روش‌های غیر مخرب برای خارج کردن میراث باشند.^۱

د. در صورتی که برای تحقیقات علمی یا حفاظت حداکثری از میراث خارج کردن آن ضروری باشد، این عمل باید با روش‌های غیر مخرب و باهدف حفظ بقایا صورت گیرد.^۲

ه. فعالیت‌ها نباید موجب تعرض به بقایای انسانی یا مکان‌های مورد احترام گردد.^۳

لازم به ذکر است که کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها هیچ اشاره صریحی به قاعده حفاظت در محل در رابطه با میراث فرهنگی زیر آب ندارد؛ اما ماده ۳ کنوانسیون یونسکو ۲۰۰۱ مقرر داشته که قواعد مندرج در این کنوانسیون در هیچ موردی نباید مغایر با حقوق، تکالیف و صلاحیت‌هایی باشد که در کنوانسیون حقوق دریاها ۱۹۸۲ برای دولت‌ها در نظر گرفته شده است و تمامی مقررات باید در پرتو این سند که به‌عنوان قانون اساسی دریاها شناخته می‌شود و همچنین قواعد کلی حقوق بین‌الملل تفسیر گردد. این ماده در برخی از موارد منجر به تراحم قواعد با یکدیگر می‌شود. اگرچه کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها به‌طور مستقیم اشاره‌ای به اصل حفاظت در محل نداشته است اما مواد ۱۴۹ و ۳۰۳ کنوانسیون ۱۹۸۲ به میراث فرهنگی زیر آب اشاره دارند و به‌طور ضمنی به حفاظت در محل پرداخته‌اند. ماده ۱۴۹ کنوانسیون ۱۹۸۲ بیان می‌کند که اشیاء باستانی و تاریخی باید به‌گونه‌ای حفاظت یا خارج شوند که به نفع کل بشریت باشد و باید حقوق ترجیحی کشورهای مبدأ، منشأ فرهنگی، تاریخ و باستانی در نظر گرفته شود. اگرچه به کار بردن عبارت «حفاظت» موضوع حفاظت در محل را به ذهن متبادر می‌کند اما با بررسی ماده ۳۰۳ این مسأله بعید به نظر می‌رسد. اگرچه پاراگراف نخست این ماده به تکلیف کشورها در حفاظت از اشیاء دارای ماهیت باستانی و تاریخی و همکاری آن‌ها در این زمینه اشاره دارد اما پاراگراف سوم با

اشاره به حق صاحبان قابل‌شناسایی، قوانین نجات و دیگر قوانین دریایی و مقررات مبادلات فرهنگی نشان می‌دهد که منظور این ماده حفاظت در محل نبوده است. در ادامه پاراگراف چهارم از این ماده مقرر می‌دارد که ماده ۳۰۳ باید بدون غرض‌ورزی نسبت به موافقت‌نامه‌های موجود و قواعد حقوق بین‌الملل در مورد حفاظت از اشیاء دارای ماهیت تاریخی و باستان‌شناسی تفسیر شود. لذا با این استدلال می‌توان قواعدی که توسط کنوانسیون ۲۰۰۱ وضع شده را قابل اجرا و منطبق با کنوانسیون ۱۹۸۲ دانست.

۳- بررسی تحلیلی حفاظت در محل در کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو و قواعد ضمیمه آن

همان‌گونه که اشاره شد پاراگراف ۵ ماده ۲ کنوانسیون یونسکو به حفاظت در محل را به‌عنوان یک اصل معرفی کرد که باید به‌عنوان اولین گزینه پیش از هر فعالیت یا صدور مجوز برای هر عملی در رابطه با میراث فرهنگی در نظر گرفته شود. قواعد ضمیمه که جزء لاینفک کنوانسیون و دارای همان قدرت الزام‌آور هستند مبتنی بر منشور ۱۹۹۶ ایکوموس هستند و طبیعتاً به همان ترتیب حفاظت در محل را اولین گزینه معرفی می‌کنند و تأکید دارند که فعالیت‌های مرتبط با میراث نباید بیش از آنچه برای اهداف پروژه لازم است بر آن‌ها اثر بگذارد.^۴

بخش اول قاعده نخست از ضمیمه مقرر می‌دارد که حفاظت در محل در رابطه با میراث فرهنگی زیر آب باید همیشه به‌عنوان اولین گزینه در نظر گرفته شود. توجه ویژه‌ای که به این امر در کنوانسیون و قواعد ضمیمه آن شده است نشان از درک اهمیت تعامل میان آثار فرهنگی با مکان و محیط اطراف آن است. این موضوع گویاترین عبارت در تمام ضمیمه و درعین‌حال بحث‌انگیزترین مسأله است. علت آن ماهیتاً به‌واسطه وجود کسانی است که تمایلی به کاسته شدن منافع خود ندارند و ادعا می‌کنند که باستان‌شناسی به معنای یافتن اشیاء است و غیرمنطقی است اگر آن‌ها را در محل اصلی خود رها کنیم. اگرچه درست است که تحقیقات باستان‌شناسی متمرکز بر به دست آوردن اطلاعات در مورد اشیاء کشف‌شده

^۱ - قاعده ۴ ضمیمه

^۲ - قاعده ۴ ضمیمه

^۳ - قاعده ۵ ضمیمه

^۴ - قاعده ۳

20: 2013, *et al.*)؛ بنابراین حفاظت در محل امری مطلق نیست و در صورت وجود شرایطی مانند خطر از میان رفتن، مزاحمت در عبور و مرور کشتی‌ها، لزوم تحقیقات بیشتر و افزایش آگاهی در مورد میراث زیر آب، نگهداری بهتر در شرایطی خارج از محل اصلی، ممکن است از حفاظت در محل صرف‌نظر گردد؛ بنابراین حتماً باید دلیلی منطقی برای صرف‌نظر از این گزینه وجود داشته باشد و تحقیقات و بررسی‌های علمی لازم پیش از هرگونه تعرض به میراث انجام گیرد (Forrest, 2010: 341-342). در نتیجه حفاظت در محل تنها گزینه و نتیجه اجتناب‌ناپذیر کنوانسیون نیست بلکه هر مورد باید بر اساس شرایط ویژه آن در نظر گرفته شود.

قاعده هفتم ضمیمه توضیح می‌دهد که در صورت حفاظت در محل، باید دسترسی عموم به آثار ممکن باشد مگر اینکه این دسترسی مغایر با حفاظت از اشیاء باشد. یکی از اهداف حفاظت از میراث فرهنگی بهره‌مندی بشریت از آن‌ها است که موجب افزایش دانش می‌شود. با این حال این دسترسی به دلایلی ممکن است محدود شود. اغلب این آثار شکننده هستند و به واسطه پوسیدگی و فرسایش طبیعی ممکن است آسیب ببینند و حتی مورد غارت قرار گیرند. از طرف دیگر ممکن است دسترسی موقتاً به واسطه انجام پروژه‌های تحقیقاتی متوقف شود.

نکته دیگری که قابل توجه است مربوط به مواردی است که اشیائی در بستر دریا یافت می‌شوند و نیاز به اقدامی ضروری و سریع پیرامون آن‌ها وجود دارد. قاعده سیزدهم این موارد را پیش‌بینی کرده و مقرر می‌دارد در صورتی که ضرورت اقتضا کند می‌توان اقدامات محافظتی یا اقدامات کوتاه‌مدت را در رابطه با این اشیاء بدون وجود یک پروژه به‌منظور حفاظت از میراث فرهنگی انجام داد. طبق این قاعده در صورتی که اشیاء به‌طور اتفاقی کشف شوند و احتمال یافتن مجدد آن‌ها را به هر دلیل وجود نداشته باشد می‌تواند اقدام به بازیابی آن‌ها نمود.

است با این حال بازیابی اشیاء صرفاً از نظر ساده‌سازی فرآیند تحقیقات مؤثر است و این عمل می‌تواند پیامدهای منفی برای تحقیقات باستان‌شناسی داشته باشد که شامل صدمه دیدن محیط‌زیست و خود اشیاء باستانی است.

بخش دوم قاعده نخست بیان می‌دارد که فعالیت‌های مربوط به میراث فرهنگی زیر آب باید با مجوز صورت گیرد و هر نهادی که چنین مجوزی را به دست می‌آورد باید گزینه اول را در نظر داشته باشد. به علاوه این قاعده تصریح می‌کند که هر فعالیت احتمالی باید توسط مرجع صالح مشخص شده در ماده ۲۲ کنوانسیون مجاز دانسته شود؛ بنابراین این موضوع در حوزه تصمیم‌گیری دولت‌ها قرار می‌گیرد که باید پس از بررسی‌های لازم نظر خود را اعلام کنند. مداخله دولت‌ها تضمین می‌کند که هر فعالیتی که در این راستا صورت می‌گیرد باید برای حفاظت، افزایش دانش و بهبود وضعیت میراث باشد. نقش مقام صالح زمانی که پیشنهادها متمرکز بر حفاری هستند از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود (UNESCO, 2013:21).

بخش آخر قاعده نخست اهداف فعالیت‌ها را مشخص می‌کند و صراحتاً اعلام می‌دارد که فعالیت‌ها می‌توانند به‌منظور حفاظت یا افزایش دانش یا بهبود وضعیت میراث صورت گیرند. نتیجه این بخش آن است که امروزه حفاری صرفاً زمانی توجیه‌پذیر است که دلایل منطقی برای انجام آن وجود داشته باشد. به علاوه قاعده سوم ضمیمه نیز به فعالیت‌های مرتبط با میراث زیر آب اشاره دارد و بیان می‌کند که این فعالیت‌ها نباید بیش از اندازه‌ای که برای اهداف پروژه لازم است انجام گیرد. تشخیص این امر که این فعالیت‌ها باید به چه صورت و تا چه میزان انجام گیرد بر عهده مقامات صالح است و بدین منظور باید طرح‌های پیشنهادی جامع و همراه با جزئیات ارائه شوند. مطابق با قاعده چهارم ضمیمه تحقیقات باید با روش‌های غیر مخرب صورت پذیرد و در صورتی که کاوش و بازیابی اشیاء ضروری باشد باید تا حد امکان از شیوه‌های غیر مخرب و علمی استفاده شود و این امر زمانی انجام می‌گیرد که حفاظت در محل دیگر به‌عنوان بهترین گزینه برای نگهداری اشیاء کشف‌شده نباشد (Maarleveld).

در پاراگراف ۲ ماده ۱۳ کشورهای عضو را ملزم می‌کند که حفاظت در محل میراث فرهنگی در مناطق ساحلی را به‌عنوان اولین گزینه پیش از هرگونه مداخله در آن‌ها را در نظر بگیرند.

با توجه به اهمیت امر، بسیاری کشورها حفاظت در محل را در قوانین داخلی خود منعکس کرده‌اند و شرایطی را برای صدور مجوز بازیابی این اشیاء قائل شده‌اند ازجمله این کشورها می‌توان به استرالیا، بریتانیا، چین، فرانسه، یونان، ایتالیا، پرتغال، آفریقای جنوبی و ایالات متحده آمریکا اشاره کرد (Aznar, 2018:11). برنامه‌های علمی اجراشده در برخی کشورها در رابطه با میراث فرهنگی زیر آب قابل‌توجه است ازجمله کشورهایی مانند استرالیا، چین، کره جنوبی و فیلیپین. این کشورها نمونه‌هایی سرآمد در حوزه اجرای فعالیت‌های متعدد شامل انجام تحقیقات میدانی، نگهداری از اشیاء و مصنوعات و بخصوص حفاظت در محل هستند. مکان‌هایی مانند بای هلی یانگ^۴ در چین موزه‌ای زیر آب است که در آن کتیبه‌های ۱۲۰۰ ساله در بستر رودخانه قرار دارد و با قرار دادن کانال‌هایی شیشه‌ای در زیر آب امکان مشاهده آن‌ها وجود دارد. در بیکینی آتول (جزایر مارشال) و تالاب چوک که در اقیانوسیه قرار دارند شرایط انجام غواصی برای مشاهده کشتی‌های غرق‌شده جنگ جهانی دوم فراهم‌شده است (Jeffry & Nishikawa, 2021:8).

بعد از تصویب کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو، این سازمان همچنان به کار خود در زمینه سیاست حفظ در محل ادامه داد و در راهنمای فعالیت‌های مربوط به میراث فرهنگی زیر آب^۵ یادآور شد که تمامی کاوش‌ها به‌گونه‌ای دارای اثرات تخریبی ذاتی هستند. اگرچه حفاری‌ها میراث را در دسترس‌تر می‌کنند اما انسجام اشیاء را از بین می‌برند و کیفیتی که در تجربه و بهره‌مندی از یک مکان در محل اصلی آن دارد را کاهش می‌دهند و اعتبار آن را تا حد زیادی به خطر می‌اندازند (Maarleveld et al., 2013: 22).

نکته آخر در رابطه باوجود بقایای انسانی مخصوصاً در لاشه کشتی‌ها است بند ۹ ماده ۲ کنوانسیون کشورهای عضو را مکلف می‌کند که احترام مناسب را برای بقایای انسانی در زیر آب‌ها قائل شوند و قاعده ۵ در تکمیل این ماده مقرر می‌دارد که فعالیت‌های مربوط به میراث فرهنگی زیر آب باید از تعرض غیرضروری به بقایای انسانی و مکان‌های مورداحترام به دور باشند. به کار بردن کلمه «غیرضروری» حاکی از این امر است که در صورتی که انجام تحقیقات در مورد انسان‌هایی که غرق‌شده‌اند و متعلق به صدها سال پیش هستند لازم و ضروری باشد فعالیت‌ها در این رابطه توجیه‌پذیر است (Dunkley, 2011:22).

درج قاعده حفاظت در محل در کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو و قواعد ضمیمه آن نتایج عملی مثبتی داشت. پس از تصویب این سند موافقت‌نامه‌های متعددی میان کشورها در مورد میراث فرهنگی زیر آب منعقد شد که در آن‌ها به حفظ میراث فرهنگی زیر آب در محل اصلی آن‌ها صراحتاً اشاره‌شده بود. ازجمله این موافقت‌نامه‌ها می‌توان به موافقت‌نامه تایتانیک که میان کانادا، ایالات متحده آمریکا، فرانسه و انگلستان برای حفظ بقایای کشتی تایتانیک منعقد شد اشاره کرد (Aznar & Varmer, 2013). در این موافقت‌نامه مستقیماً به قاعده حفاظت در محل اشاره شده بود و در مقدمه و پاراگراف ۲ از ماده ۴ موافقت‌نامه تصریح‌شده بود که حفاظت در محل مؤثرترین شیوه برای اطمینان از حفاظت است مگر اینکه منافع آموزشی، علمی و فرهنگی و یا نیاز به حفظ انسجام تایتانیک و یا مصنوعات آن از خطرات جدی فعالیت دیگری را توجیه کند. چنین استثنائاتی که با توجه به شرایط ویژه میراث فرهنگی زیر آب در نظر گرفته می‌شود در موافقت‌نامه میان فرانسه و ایالات متحده در مورد لاشه کشتی لابل^۱ بهتر منعکس‌شده است که در نتیجه آن لاشه کشتی به‌طور کامل خارج شد (Aznar, 2018:10). پروتکل مدیریت منطقه ساحلی یکپارچه مدیترانه^۲ نیز که منضم به کنوانسیون حفاظت از محیط‌زیست دریایی منطقه ساحلی مدیترانه^۳ است

^۱ - La Belle

^۲ - Protocol on Integrated Coastal Zone Management 2008

^۳ - Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean

^۴ - Baiheliang

^۵ - Manual for Activities directed at Underwater Cultural Heritage, 2013.

کشتی‌های غرق‌شده اغلب محیطی برای رشد مرجان‌ها و زندگی ماهیان هستند و به‌نوعی یک اکوسیستم جدید را در دریا ایجاد کرده‌اند. طبق تحقیقات، یک کشتی غرق‌شده در بالی به‌تنهایی محل زندگی ۲۴۶ نوع از ماهیان آب‌های منطقه است. لاشه کشتی آکویلا در آمبون نیز محل زیست گونه‌ای خاص از قورباغه ماهی‌ها است که تنها در این محل و در کشتی یافته شده‌اند (Pierdch et al., 2009: 464) بر همین اساس استرالیا در سال ۲۰۱۸ دو کشتی غرق‌شده جنگ جهانی دوم را به‌عنوان منطقه حفاظت‌شده اعلام کرد (Lukman, 2023: 465).

بسیاری از این اشیاء به‌خصوص اگر از جنس فلز باشند بعد از خارج شدن از آب به دلیل فرسوده‌شدن و زنگ‌زدگی از بین می‌روند. یونسکو در «راهنمای فعالیت‌های مربوط به میراث فرهنگی زیرآب»^۲ یادآور می‌شود حفاری می‌تواند انسجام میراث را از بین ببرد. باوجوداینکه این حفاری‌ها میراث را قابل‌دسترس‌تر می‌کند اما برای اعتبار میراث و کیفیتی که یک تجربه لذت‌بخش در مورد میراث در محل اصلی خود به وجود می‌آورد مضر است (Aznar, 2018:75) به‌علاوه بازیابی اشیاء باستانی و تاریخی از زیر آب مستلزم هزینه‌های هنگفتی است که نمی‌توان مرتباً آن را در موارد مختلف تکرار نمود، به‌خصوص در مورد کشورهایی که آثار تاریخی زیادی در سواحل آن‌ها یافت می‌شود. نباید فراموش کرد که یکی از دلایل اصلی اهمیت حفاظت در محل آن است که این امکان فراهم می‌شود که ارتباط میان اشیاء حفظ شود و این امر از مسائل ضروری در تحقیقات باستان‌شناسی است. درنتیجه میراث فرهنگی در همان مکانی که غرق‌شده‌اند بررسی می‌شوند و محدودیت‌های مالی و فناوری ناشی از انتقال آن‌ها به‌جای دیگر که ممکن است منجر به از دست رفتن داده‌های باستان‌شناسی شود وجود ندارند (Lukman, 2023:464).

یکی از اهداف کلی کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو بهره‌مندی بشریت از میراث فرهنگی زیر آب است. بشریت باید نسبت به این میراث آگاهی داشته باشد و از آن بهره ببرد. مؤثرترین روش برای رسیدن به این هدف فراهم آوردن امکان

راهنمای آموزشی یونسکو در مورد حفاظت و مدیریت میراث فرهنگی زیر آب در آسیا و اقیانوس آرام^۱ یک بخش کامل را به حفاظت در محل اختصاص داده است و شش نکته اساسی را در رابطه با آن مطرح می‌کند: (۱) یک بخش از گذشته دریایی ما باید برای بهره‌مندی و تحقیق در آینده حفظ شود، (۲) امروزه اکثر کشورها قوانین و مقررات مناسب را در زمینه میراث باستان‌شناسی دریایی دارند، (۳) تعداد کشتی‌های غرق‌شده‌ای که کشف‌شده‌اند به‌سرعت رو به افزایش است و ظرفیت کافی برای انجام تحقیقات لازم وجود ندارد، (۴) حفاری میراث فرهنگی زیر آب بسیار هزینه‌بر است، (۵) حتی زمانی که امکان حفاری وجود دارد غالباً یک دوره زمانی طولانی میان کشف و حفاری واقعی وجود دارد، (۶) دلیل دیگر برای حفظ این مکان‌ها در محل عدم‌کفایت دانش کنونی در مورد روش‌های پیشگیری از تخریب در فرآیند حفاری است (Manders 2012, 3-6).

۴- مزایا و معایب اعمال اصل حفاظت در محل

همانگونه که پیش از این اشاره شد، از دیدگاه باستان‌شناسی حفاظت در محل در رابطه با میراث فرهنگی زیر آب همیشه اولین انتخاب است؛ زیرا چنین به نظر می‌رسد که در اکثر موارد با توجه به پیوستگی اشیاء با محیط درگذر زمان هرگونه تغییر در وضعیت می‌تواند منجر به تخریب میراث فرهنگی گردد. بدین ترتیب اشیاء با حفظ اصالت خود زمینه تحقیقات آینده با روش‌های نوین را فراهم می‌کنند. برخی معتقدند که این اشیاء با شرایط محیط زیرآب هماهنگ شده‌اند و به یک وضعیت باثبات رسیده‌اند بنابراین هرگونه مداخله‌ای با این تعادل و هماهنگی تزاخم دارد. (O'Keefe, 2020: 49) از دیگر دلایلی که موجب مزیت یافتن این شیوه می‌شود اثرات مثبتی است که بر حفظ محیط‌زیست، زادوولد آبزیان و ایجاد جاذبه‌های توریستی دارد که به‌نوبه خود می‌تواند علاوه بر بهبود وضعیت اقتصادی و توسعه منطقه موردنظر، سبب افزایش همکاری میان کشورهایی که سهمی در میراث یافت شده دارند نیز می‌گردد. (Lukman, 2023:459) به‌علاوه

^۱ - Training Manual for the UNESCO Foundation Course on the Protection and Management of Underwater Cultural Heritage in Asia and the Pacific, 2012

^۲ - Manual for Activities directed at Underwater Cultural Heritage

به تعرض به آثار نیست. به‌عنوان نمونه دفتر اکتشاف اقیانوس‌ها در اداره ملی اقیانوس‌شناسی و جو با استفاده از تصاویر ویدئویی زنده ماهواره‌ای اطلاعات را از کف اقیانوس به‌خوبی جمع‌آوری می‌کند (Weirich, 2007: 79).

لازم به ذکر است که این شیوه مدیریت میراث فرهنگی گاهی به‌اشتباه بدین معنا تعبیر می‌شود که باید این اشیاء را در محل اصلی خود بدون هیچ اقدام قانونی و فیزیکی برای پیشگیری از خسارت‌های احتمالی رها کرد؛ اما در حقیقت حفاظت در محل به معنای یک فرآیند فعال است که هدف آن کاهش تهدیدات و متعاقباً نظارت طولانی‌مدت است. این اقدام باهدف حفاظت از این آثار برای نسل‌های آینده و تحقیقات بعدی است و نباید آن‌ها را به حال خود رها کرد تا محیط‌زیست درباره سرنوشت آن‌ها تصمیم بگیرد (Underwood, 2024: 22) اگرچه زمانی که یک شیء روی بستر دریا یا زیر آن قرار می‌گیرد در آنجا و در کنار عوامل طبیعی تثبیت می‌شود و میزان فرسایش فیزیکی آن تا حد زیادی کاهش می‌یابد. اگرچه این استدلال تا حدودی درست است اما باید بدانیم که در وهله اول سرعت این فرسایش کاهش پیدا می‌کند اما متوقف نمی‌شود. نکته دوم اینکه محیط‌زیست دریایی از محیط‌زیست زمینی متغیرتر است. (Dromgoole, 2013: 315) بنابراین در برخی موارد خود محیط‌زیست دریایی تهدیدی علیه آثار هستند. به‌علاوه ایجاد برخی از تأسیسات تجاری مانند توربین‌های آبی یا لوله‌های زیردریا، لایروبی و حتی کشتی‌رانی می‌توانند صدمه‌های جبران‌ناپذیری به این آثار وارد کنند. گاهی به‌واسطه ارزش اشیاء کشف‌شده ممکن است این آثار مورد غارت واقع شوند؛ بنابراین تمامی این مسائل باید در زمان ارزیابی و یافتن بهترین گزینه در مورد یک اثر فرهنگی موردتوجه قرار گیرد تا تصمیم نهایی در مورد مداخله و حفاری یا حفاظت در محل گرفته شود.

با توجه به این مسائل، کنوانسیون در موردی مداخله فیزیکی را نیز پیش‌بینی کرده است. قواعد ضمیمه به‌طور مفصل جزئیات چنین عملیاتی را مشخص کرده‌اند. بند ۱۳ مقدمه کنوانسیون بیان می‌کند که شرایطی که سایر فعالیت‌ها (به‌جز

دسترسی مستقیم برای همگان به این آثار است. قاعده ۳۳ تصریح می‌کند که عموم باید به این آثار دسترسی داشته باشند که هم شامل آثار خارج‌شده از زیر آب می‌شود و هم دربرگیرنده آثاری است که در محل اصلی خود حفاظت می‌شوند. در ابتدا به نظر می‌رسد نگهداری اشیاء در زیر آب و تکلیف سهولت دسترسی عموم به آن‌ها باهم مغایرت داشته باشند. بااین‌حال پاراگراف ۱۰ از ماده ۲ کنوانسیون بیان می‌کند که دسترسی مسئولانه غیر مخرب برای مشاهده آثار باید تشویق شود مگر اینکه این دسترسی مغایر با حفاظت و مدیریت آن‌ها باشد. بدین ترتیب بهره‌مندی آموزشی و تفریحی از این آثار نباید صرفاً محدود به باستان‌شناسان حرفه‌ای باشد؛ بنابراین یکی از توجیهات اصل حفاظت در محل، حصول منفعت عمومی است. گروه‌هایی همچون غواصان تفریحی در سراسر جهان از این مزیت بهره می‌برند و در برخی موارد درآمد حاصل از غواصی توریستی بخش مهمی از اقتصاد محلی و منطقه‌ای است (Jeffrey, 2006: 157). بااین‌حال تصمیم‌گیری در این رابطه کاملاً در صلاحیت کشورهاست. در ایالات‌متحده آمریکا، غواصی برای مشاهده آثار تاریخی بخش مهمی از دیدگاه مدیریت چندوجهی آثار است و در قوانین فدرال به آن اشاره شده است (Varmer, 1999: 377) برخی کشورها ممکن است تنها دسترسی به بخشی از آثار را مجاز بدانند. این امر بستگی به وضعیت آثار و توانایی مدیریت کشور ساحلی دارد. در مورد غواصی‌های باستان‌شناسی وضعیت متفاوت است زیرا این افراد به‌صرف مشاهده اکتفا نمی‌کنند و برای تحقیقات علمی نیاز به بررسی و بعضاً نمونه‌گیری دارند. تا جایی که این فعالیت‌ها غیرتهاجمی و با استفاده از فناوری‌هایی باشد که اثری بر میراث ندارد مشکلی نیست و نیاز به مجوز ندارد و هر شخصی می‌تواند چنین فعالیتی را در صورت آزادی دسترسی به آثار انجام دهد. بااین‌حال قواعد ۲۲ و ۲۳ ضمیمه کنوانسیون تصریح می‌کنند که این فعالیت‌ها نیز باید تحت نظر متخصص باستان‌شناسی مجرب و صالح انجام گیرد و تمام افراد گروهی که در این زمینه فعالیت می‌کنند باید واجد شرایط و در حوزه فعالیت خود صالح باشند. با توجه به پیشرفت علم اکنون از ابزاری استفاده می‌شود که غالباً نیاز

می‌تواند چوب کشتی‌ها را ظرف چند ماه از بین ببرد)، تهدیدات شیمیایی (مانند زنگ‌زدگی فلزات) و تهدیدات انسانی (مانند غارت و قاچاق اشیاء) هستند (Madnders, 2012: 8-11). دلیل دیگر، حفظ آثار از تغییرات محیطی ناپایدار است که اطراف آن‌ها اتفاق می‌افتد و نگهداری آن‌ها را در محل مستلزم هزینه‌های گزاف و غیرمعقول می‌کند؛ بنابراین هر مورد نیاز به ارزیابی دارد تا بهترین و امکان‌پذیرترین شیوه برای آن انتخاب شود. قوانین داخلی کشورها باید مقررات لازم و دقیقی را در رابطه با شرایط حفظ در محل یا دلایلی که بازبایی آن‌ها را توجیه می‌کند وضع کنند.

نتیجه‌گیری

حفاری از گذشته به‌عنوان نماد بارز باستان‌شناسی شناخته می‌شود اما این روش درواقع ته‌اجمی‌ترین روشی است که می‌تواند در قبال میراث فرهنگی صورت پذیرد. اگر این شیوه در مکان مناسب و بر اساس استانداردهای دقیق انجام پذیرد می‌تواند پاسخ بسیاری از سؤالات بشر در رابطه با گذشته را بدهد اما درهرحال می‌تواند مخرب نیز باشد و انسجام اثر تاریخی و تعامل آن را با محیط از بین می‌برد. در حقیقت اگرچه حفاری اثر تاریخی را در دسترس تر قرار می‌دهد اما ممکن است اعتبار آن را خدشه‌دار کند و کیفیتی را که در مشاهده اثر در محل اصلی آن وجود دارد از میان می‌برد. نتایج حفاری‌های غیراستاندارد و بی‌دلیل می‌تواند منجر به از میان رفتن آثاری شود که هرگز قابل‌جایگزینی نیستند. اعتبار میراث فرهنگی زیر آب تا حد زیادی بستگی به محیط آن دارد. تمام جزئیات در اطراف یک اثر می‌توانند در انجام تحقیقات باستان‌شناسی مهم باشند. مکان غرق شدن یک کشتی ممکن است حاوی اطلاعات مهمی باشد که جابجایی مخرب این ارتباط را قطع می‌کنند. جابجایی‌های مخرب آثار از دریاها به موزه‌ها که در قرن ۱۸ به بعد اتفاق افتاد نشان داد که این آثار چگونه از این جابجایی‌ها صدمه دیدند و کیفیت اصیل خود را که در اثر تعامل با محیط دریا حفظ‌شده بود از دست دادند. نباید از نظر دور داشت که حفاظت در محل مکرراً به‌عنوان گزینه اول معرفی‌شده نه گزینه ترجیحی زیرا مورد دوم می‌تواند همراه‌کننده باشد. این امر باید به‌صورت موردی

حفاظت در محل) را توجیه می‌کند باید برای مقاصد علمی یا حفاظتی یا بهبود وضعیت میراث الزامی باشد و حفاری‌ها باید به‌دقت صورت‌پذیرند. این دستورالعمل‌ها کلی هستند و به مقامات صالح آزادی عمل می‌دهند تا به‌صورت موردی نوع مداخله را مشخص کنند. این مداخله ممکن است صرفاً شامل انجام اقدامات حفاظتی از اثر در محل قرار گرفتن آن با کمک کیسه‌های شن یا تورهای پلی‌پروپیلن باشد یا بازبایی برخی از اشیاء از زیر آب برای محافظت از آن‌ها و یا حتی بازبایی کل اثر تاریخی از زیر آب. قاعده نخست تصریح می‌کند که در تمامی موارد که منافی که از مداخله به دست می‌آید باید «قابل‌توجه» باشد (Dromgoole, 2013: 315). بنابراین کشورها باید در قوانین داخلی خود مراحل و شرایط مربوط به انجام فعالیت‌های مرتبط با میراث فرهنگی زیر آب را مشخص کنند. به‌عنوان نمونه اسپانیا در طرح ملی حفاظت از میراث فرهنگی زیر آب که در سال ۲۰۰۵ تصویب شد در جهت هماهنگی با کنوانسیون مقرر داشت طرح‌هایی که شامل مداخله می‌شوند باید به حداقل برسند و محافظت در محل باید در اولویت باشد. به هیچ طریقی نباید مجوز داده شود مگر اینکه متمرکز بر فهرست بندی میراث، مزایای علمی و تحقیقی و حفاظت در برابر خطر آشکار آسیب به میراث باشد که این خطر به‌وضوح اثبات‌شده باشد. (Spanish National Plan for the Protection of Underwater Cultural Heritage, 70) موسسه میراث انگلستان نیز در تلاش برای هماهنگی با کنوانسیون مقرر می‌دارد مداخله در مکان‌های تاریخی به‌منظور افزایش آگاهی از گذشته که متضمن از میان رفتن و صدمه به ارزش آن‌ها باشد تنها در صورتی قابل‌قبول است که حفاظت در محل ممکن نباشد و ثابت شود که افزایش دانش از روش‌های غیر مخرب امکان‌پذیر نیست و بعید است چنین اطلاعاتی از محل دیگری بدون تخریب به دست آید و درنهایت به دست آوردن این اطلاعات از مداخله و احتمالاً تخریب این آثار مهم‌تر باشد (English Heritage, 2008).

بازبایی کلی یا جزئی تحت شرایطی ممکن است ضروری باشد. تهدیدهایی که در محل اصلی میراث می‌تواند وجود داشته باشد شامل تهدیدات بیولوژیکی (مانند کرم کشتی که

سهم نویسندگان: نگارش مقاله توسط نویسنده صورت گرفته است.

تشکر و قدردانی: از کلیه کسانی که در معرفی منابع و تهیه این مقاله ما را یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌نماییم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش فاقد تأمین کننده مالی بوده است.

منابع و مأخذ

- Aznar, M.J & Varmer, O (2013). "The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to its Legal International Protection". *Ocean Development & International Law*.
- Aznar, M.J (2018). "In Situ Preservation of Underwater Cultural Heritage as an International Legal Principle". *J Mari Arch*, 13: 67–81.
- Aznar, M.J (2018). "In Situ Preservation of Underwater Cultural Heritage as an International Legal Principle". *Journal of Maritime Archaeology*, 13(1): 67-81.
- Dromgoole, S (2013). *Underwater cultural Heritage and international law*. Cambridge: Cambridge University Press
- Dunkley, M (2011). "Catastrophic Burials: The Study of Human Remains from Sunken Warships". *English Heritage Conservation Bulletin*, 66: 20–2.
- English Heritage (2008). *Conservation Principles, Policies and Guidance: Sustainable Management of the Historic Environment*. Available at www.english-heritage.org.uk.
- Forrest, C (2010). *International Law and the Protection of Cultural Heritage*. London: Routledge.
- Green Paper: Spanish National Plan for the Protection of Underwater Cultural Heritage (2009). Available at

تصمیم‌گیری شود و بستگی کامل به شرایط اثر تاریخی دارد. پس حفاظت در محل تنها گزینه و نتیجه اجتناب‌ناپذیر کنوانسیون ۲۰۰۱ نیست باین‌حال نباید تصمیمی عجولانه نسبت به حفاری یا هرگونه مداخله فیزیکی دیگر اتخاذ شود. این امر مستلزم ارزیابی دقیق شرایط است تا در مورد بهترین روش تصمیم‌گیری گردد.

با توجه به اینکه میراث باستانی و تاریخی محدود هستند و از طرفی فناوری آینده قطعاً می‌تواند روش‌های نوینی برای استخراج اطلاعات از این آثار و تحلیل آن‌ها به همراه داشته باشد ضروری است که حداقل بخشی از این آثار دست‌نخورده باقی بمانند تا در آینده مورد اکتشاف و بررسی قرار گیرند. انتخاب آثار برای حفظ در محل علاوه بر ارزش تاریخی آن‌ها باید مبتنی بر وضعیت خاص هر مورد و امکان نگهداری و طبیعتاً هزینه‌های مرتبط باشد که نیاز به بررسی دقیق دارد. حتی ممکن است تصمیم گرفته شود که تنها بخشی از یک اثر تاریخی دست‌نخورده باقی بماند.

اگرچه امروزه قاعده حفاظت در محل، جایگاه حقوقی خود را به دست آورده است اما در رابطه با اعمال دقیق آن نمی‌توان با اطمینان سخن گفت. این قاعده مدیون همکاری میان دانشمندان در حوزه‌های مختلف حقوقی، باستان‌شناسی، تاریخی و مقامات سیاسی است و مبنای آن قواعد حقوقی و تاریخی بوده است. در اثر این تلاش‌ها در همه موارد حفاظت در محل به‌عنوان گزینه اصلی در رابطه با میراث فرهنگی زیر آب در نظر گرفته شده است مگر اینکه مخاطرات یا دلایل علمی برای انجام تحقیقات به‌منظور افزایش آگاهی و تقویت اقدامات مراقبتی بازایی آن‌ها را ضروری نماید. درک دقیق این لزوم بستگی به رویه عملی کشورها و قوانین داخلی آن‌ها دارد که در گذر زمان باید موردبررسی قرار گیرد.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تعارض منافع: در این مقاله هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

- Pietsch, T.W *et al.* (2009). *A Bizarre New Species of Frogfish of the Genus Histiophryne (Lophiiformes: Antennariidae) from Ambon and Bali.* Indonesia: Copeia.
- Underwood, Ch (2024). "ICOMOS and underwater cultural heritage. available at https://www.cmas.org/images/cmas_articles/237/PROTECTION-OF-UNDERWATER-CULTURAL-HERITAGE.pdf, last accessed May 2024
- UNESCO (2013). *Manual for Activities directed at Underwater Cultural Heritage.*
- Varmer, O (1999). "The Case against the "Salvage" of the Cultural Heritage". *Journal of Maritime Law and Commerce*, 60: 279–302.
- Weirich, J (2007). "Connecting with the Past: Using Online Tools, Techniques and Partnerships to Explore Our Maritime Heritage". York: Council for British Archaeology.
- http://museoarqua.mcu.es/web/uploads/ficheros/verde_ingles.pdf), last accessed June 2024.
- Guidelines to the Annex of the UNESCO 2001 Convention, Available at <https://unesdoc.unesco.org>
- Jeffery, B & Nishikawa, C (2021). "Underwater cultural heritage in the Asia Pacific: Introduction". *International Journal of Asia Pacific Studies*, 17 (2): 1–14.
- Jeffery, B (2006). 'Federated States of Micronesia', in Dromgoole (ed.). *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: National Perspectives in Light of the UNESCO Convention 2001.* Leiden and Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Lukman A (2023). Between In-Situ Preservation and Commercial Salvage: The Future of Underwater Cultural Heritage in Indonesia, in Book: *Proceedings of the International Conference on "Multidisciplinary Studies*, (ICoMSi 2023): 458-473.
- Lukman, A (2023). "Between In-Situ Preservation and Commercial Salvage: The Future of Underwater Cultural Heritage in Indonesia". *International Conference on Multidisciplinary Studies (ICoMSi)*, 458-473.
- Maarleveld, T; Guerin, U & Egger, B (2013). *Manual for Activities Directed at Underwater Cultural Heritage.* Paris: UNESCO.
- Manders, M (2012). [Museum international. illus:UNESCO](#)
- Manders, M.R (2012). UNESCO Training Manual for activities directed at Underwater Cultural Heritage. Paris: UNESCO.
- O'Keefe, P (2020). Underwater Cultural Heritage. United Kingdom: Oxford University Press.